ISTORIA CARE A FOST SĂ FIE. UN MOMENT „FĂCUT” DIN RELAŢIILE DIPLOMATICE ROMÂNO-SOVIETICE

ION CERNAT

Die Geschichte, die fast passiert ist. Ein „nachgestelltes” Moment aus den diplomatischen rumänisch-sowjetischen Verhältnissen

(*Zusammenfassung*)*

In der Nacht vom 21.–22. Juni 1941, in der kurzen Zeit zwischen der Auslösung des deutschen Angriffs gegen die Sowjetunion und dem Beginn des „heiligen Krieges” Rumäniens für die Wiedervereinigung mit den im Juni 1940 abgetretenen Gebieten (Bessarabien, Nordbukowina und Herza Gebiet), ist ein unglaubliches Erreignis hinsichtlich der rumänisch-sowjetischen Verhältnissen passiert, das bisher den Historikern und dem Publikum vermutlich unbekannt geblieben ist. Es handelt sich um den Anruf des Aussenministers der Sowjetunion, Molotov, an den ehemaligen rumänischen Botschafter in Moskau, Grigore Gafencu, der – genauso wie der deutsche Botschafter Schulenburg – gegen die Kriegserklärung Rumäniens an die Sowjetunion war. Molotov, der zusammen mit dem Ausseminister Deutschlands, Ribbentrop, den deutsch-sowjetischen Pakt vom 23. August 1939 und das geheime Zusatzprotokoll – in dem „der sowjetische Partner sein Interesse für Bessarabien hervorhebt” – unterschrieben hatte, verlangte – mit Hilfe Gafencus – der rumänischen Regierung und Ion Antonescu, den Krieg gegen die Sowjetunion nicht zu erklären. Ihrerseits war die Sowjetunion bereit, die Dnjestergrenze gleich zu erkennen und, in diesem Sinne, ein Vertrag in Moskau oder Bukarest sofort abzuschliessen. Der Inhalt dieses Anrufs, der die strittige Frage der Ostgrenze Rumäniens behandelte, befindet sich in den Memoiren von Ioan Mocsony-Stârcea, die im Manuskript bei den Nationalarchiven bewahrt sind. Unseren Hinweisen gemäss enthält der Text des Verfassers, ausser der eigentlichen Nachricht, auch seine eigene Eingriffe und Gafencus Digressionen – wahrscheinlich sind diese von Zeit verformt, weil Ioan Mocsony-Stârcea seine Memoirs nach 1944 verfasst hat. Trotzdem können wir keinen von den beiden verdächtigen, dass sie eine vielleicht gewünschte, aber doch unwahrscheinliche Situation „erfunden” haben. Unsere Zweifel der Wahrhaftigkeit des Anrufs des Aussenministers der Sowjetunion, Viaceslav Molotov, am 22. Juni 1941 gegenüber, dadurch die Dnjestergrenze und die von Rumänien so sehr erwünschte Vertragsabschliessung garantiert worden

Analele Bucovinei, **XXIV**, 1 (48), p. – , Rădăuţi – Bucureşti, 2017

BDD-A32765 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:54 UTC)

wären, sind von Gafencus Aussagen aus seinem eigenen Tagebuch verstärkt, wo es keine Bemerkung über Molotovs Anruf gibt.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: der zweite Weltkrieg, rumänisch-sowjetische Verhältnisse, Viaceslav Molotov, Grigore Gafencu, Ioan Mocsony-Stârcea.

În noaptea din 21–22 iunie 1941, în timpul scurt dintre declanşarea atacului german asupra U.R.S.S. şi începerea „războiului sfânt” (poate fi sfânt un război?) al României pentru reîntregirea ţării cu teritoriile cedate în iunie 1940 (Basarabia, nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţa), s-a petrecut, conform mărturiilor lui Ioan Mocsony-Stârcea, un eveniment incredibil privind relaţiile româno-sovietice, rămas, după câte se cunoaşte, necunoscut specialiştilor (istoricilor, în primul rând) şi marelui public. Este vorba despre apelul telefonic al ministrului de Externe al U.R.S.S., Molotov, către fostul ambasador român la Moscova, Grigore Gafencu, care, asemenea ambasadorului german Schulenburg, era împotriva unui război declarat de România împotriva U.R.S.S. Molotov, cel care semnase Pactul sovieto-german din 23 august 1939, alături de Ribbentrop, ministrul de Externe al Germaniei, precum şi Protocolul adiţional secret în care „partea sovietică subliniază interesul pe care-l manifestă pentru Basarabia”, cerea, prin Gafencu, guvernului român şi lui Ion Antonescu să nu declare război, deoarece U.R.S.S. îi recunoaşte graniţa pe Nistru, oferind încheierea imediată a Tratatului, în acest scop, la Moscova sau la Bucureşti.

Conţinutul apelului care tranşa dintr-o dată problema spinoasă a graniţei de est a României se regăseşte în memoriile lui Ioan Mocsony-Stârcea, păstrate în manuscris la Arhivele Naţionale. Textul apelului a rămas necercetat şi niciun actor politic care a îndeplinit funcţii de răspundere nu s-a referit la propunerea tentantă a lui Molotov. Nu se cunosc motivele pentru care acest document n-a fost valorificat, fiind ocolit de către cercetători, istorici şi politologi. Probabil, a fost o acţiune deliberată, o „indicaţie de sus”, mai sus de Bucureşti, după victoria U.R.S.S. asupra Germaniei, când prestigiul Sovietelor a crescut foarte mult şi, în noile condiţii, nu i-ar fi convenit să se ştie că, într-un moment de cumpănă, a apelat la o ţară învinsă, ocupată, aflată la bunul plac al ocupantului.

De asemenea, nici Molotov, după victoria în Marele Război pentru Apărarea Patriei, nici Stalin, niciun alt membru al guvernului sovietic nu se referă la încercarea de a normaliza relaţiile cu România, prin renunţarea la război, în dimineaţa zilei de 22 iunie 1941. Dar nici diplomaţii noştri, Alexandru Cretzianu, Grigore Gafencu, Grigore Niculescu-Buzeşti, Constantin Vişoianu, nici mareşalul Ion Antonescu şi nici Mihai Antonescu nu amintesc de „telefonul lui Molotov”,

[*] Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

BDD-A32765 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:54 UTC)

care nu a fost pomenit nici în procesul criminalilor de război, deoarece ar fi fost considerat un act de acuzare[1].

Avem indicii că textul referitor la acest eveniment cuprinde, pe lângă esenţa apelului telefonic al lui Molotov către Grigore Gafencu, şi intervenţiile memorialistului, precum şi digresiunile lui Gafencu, probabil ambele distorsionate de timp, deoarece memoriile lui Ioan Mocsony-Stârcea sunt redactate după anul 1944. Însă nu-l putem acuza nici pe unul, nici pe celălalt că au „inventat” o situaţie poate dorită, dar ireală.

Pentru a îndepărta orice urmă de îndoială cu privire la existenţa şi importanţa textului care ar fi putut schimba natura relaţiilor cu vecinul de la răsărit, îl reproducem aici, cu scopul de a sta la dispoziţia cercetătorilor şi istoricilor, precum şi a celor pasionaţi de istorie: „Grigore Gafencu (fostul ambasador al României la Moscova) a fost înlocuit cu Gheorghe Davidescu; era ostil războiului cu U.R.S.S., de acord cu colegul său german, contele von Schulenburg, vechi cunoscător al situaţiei din Uniunea Sovietică, cu care stabilise raporturi excelente şi care fusese autorul principal al acordurilor Molotov-Ribbentrop. Temându-se de rezultatul negativ al unui război ofensiv în Rusia, ambasadorul Reichului se opusese constant războiului […]. Schulenburg şi Gafencu nu fuseseră ţinuţi la curent […], ci, dimpotrivă, dezinformaţi de guvernele lor cu privire la atacul iminent germano-româno-finlandez asupra Uniunii Sovietice, încât au fost într-adevăr total surprinşi a se trezi, în noaptea de 21 spre 22 iunie 1941, chemaţi de Molotov, care le-a anunţat agresiunea germană. Se vede că aceasta fusese declanşată numai de nemţi care, fiind singurii care dispuneau de puternice mijloace ofensive şi voind să exploateze la maximum elementul surpriză, au pornit războiul pe graniţa comună germano-rusă, din Prusia şi Polonia, unde era concentrat grosul armatelor sovietice, pentru a le paraliza din primul şoc aviaţia şi blindatele, din moment ce Molotov, emoţionat de gravitatea situaţiei, i-a cerut lui Gafencu să comunice urgent guvernului său apelul celui sovietic, ca România să nu participe la agresiune, întrucât Uniunea Sovietică i-ar recunoaşte graniţa Nistrului, în cazul menţinerii păcii între ele, propunând încheierea imediată a tratatului în acest scop, la Moscova sau Bucureşti. Gafencu, care spera că nu e prea târziu pentru acceptarea acestei unice oferte sovietice de a recunoaşte Basarabia (şi Bucovina), pe care Titulescu se străduise în zadar a o primi în tratatele sale cu Litvinov, transmisese pe loc comunicarea, cu recomandarea sa insistentă a acceptării ofertei sovietice. Armata noastră era intactă, sub comandă autonomă, grupată într-un dispozitiv separat şi cu mult superioară efectivelor germane din România, iar ordinul trecerii Prutului nu i-a fost dat decât în dimineaţa de 22 iunie, aşa că nu numai în principiu, dar şi de fapt, era perfect posibil (şi chiar mult mai uşor decât la 23 august), a nu se alătura cauzei germane, din clipa în care ţelul războiului nostru

[1] Gheorghe Buzatu, *România cu şi fără Antonescu*, Iaşi, Editura Moldova, 1991, p. 331–339; Idem, *Din istoria secretă a celui de-al Doilea Război Mondial*, vol. I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, p. 328.

BDD-A32765 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:54 UTC)

a fost atins înainte de a fi început, fără a risca ciocnirea cu Germania, căreia atunci nu i-ar fi convenit deloc, trupele ei din Moldova putând să se scurgă în curând prin Bucovina retrocedată (care implica pentru sovietici şi retragerea din Rusia subcarpatică şi Galiţia), către aripa dreaptă a frontului german, care şi aşa avea să atingă Volînya într-o săptămână. Şi, cum la Externe nici Cretzianu nu ştia absolut nimic din angajamentele personale şi ultrasecrete al Conducătorului [Antonescu] faţă de Hitler, nici despre amploarea concentrării armatei noastre în nord-estul ţării şi iminenţa atacului”[2].

Suspiciunile noastre cu privire la veridicitatea apelului ministrului de Externe al U.R.S.S., Viaceslav Molotov, din dimineaţa zilei de 22 iunie 1941, prin care se garanta graniţa Nistrului şi încheierea unui tratat, atât de mult căutat de România, sunt amplificate de mărturiile lui Grigore Gafencu din jurnalul său, care nu se referă la intervenţia lui Molotov. Facem precizarea că Grigore Gafencu fusese demis (rechemat) din funcţia de ambasador la Moscova, avându-se în vedere poziţia lui faţă de război, dar încă se afla la Moscova, aşteptând instrucţiuni de la Bucureşti. În jurnal, pentru ziua de 22 iunie 1941, Gafencu face următoarele însemnări: „Un telefon al lui von Walther mă scoală din somn: nemţii au pătruns în cursul nopţii în Rusia, pe toată întinderea frontierei, de la Marea Baltică la Marea Neagră. Aflu că guvernul român ne-a aşezat sub oblăduirea ambasadei germane. «Ce instrucţiuni aveţi?» mă întreabă von Walther. «Niciuna!» «Curios!» «Atunci, cere numaidecât! Nu putem să vă luăm cu noi dacă nu ştim când şi cum veţi rupe legăturile». Schulenburg a fost azi dimineaţă la Molotov ca să-şi ceară paşapoartele. Molotov a fost, pare-se, foarte liniştit […]. Războiul a început fără ultimatum, fără negocieri, fără declaraţii. O «simplă operaţiune militară» […]. Prindem câteva crâmpeie la radio din discursul lui Antonescu […]. Suntem, deci, în stare de război cu U.R.S.S.”[3]. După cum se poate observa, pagina din jurnal, datată 22 iunie, nu conţine nimic în sensul celor afirmate în memoriile lui Ioan Mocsony-Stârcea. O discuţie între Grigore Gafencu şi Molotov a avut loc, dar în ziua de 24 iunie: „La ora două primesc un telefon de la Kremlin. Molotov doreşte să mă vadă […]. România nu avea dreptul să rupă pacea cu U.R.S.S. Știu că, după reluarea Basarabiei, nu mai avem nicio pretenţie împotriva ei”[4]. A se observa că Molotov nu aminteşte nimic de nordul Bucovinei, nici de Ţinutul Herţa, care sunt amintite de Gafencu; or, tocmai ocuparea samavolnică, discreţionară a teritoriilor

[2] Textul se află la Arhivele Naţionale Bucureşti, Fond *Regina Maria*, vol. I, *Arhiva personală a Reginei Maria*, p. 138–139. Acesta a fost redactat de Ioan Mocsony-Stârcea după anul 1944. Volumele 1, 2 şi 3, din cele 5 ale memoriilor lui Ioan Mocsony-Stârcea, au fost cercetate şi rezumate în anul 2003 de Olimpia Bădăluţă (1924–2008), care căuta informaţii despre regina Maria şi despre fiica ei, principesa Ileana, constituindu-se astfel un fond arhivistic aflat acum în posesia autorului. Textul şi un scurt comentariu au fost publicate în cartea *Umor fără frontiere…la Vama*, Iaşi, Editura PIM, 2006 (lucrare apărută în tiraj mic şi cu circulaţie redusă).

[3] Gheorghe Buzatu (editor), *Mareşalul Antonescu în faţa istoriei*, vol. I, *Documente, mărturii şi comentarii…*, Iaşi, Editura BAI, 1990, p. 240.

[4] *Ibidem*, p. 243.

BDD-A32765 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:54 UTC)

României a fost cauza pentru care s-a procedat la dobândirea lor cu armele. În finalul convorbirii, Molotov a răspuns: „În ce priveşte Basarabia, am părerea mea. Dacă aţi fi vrut, am fi putut găsi, din vreme, o înţelegere cu privire la ea, care ne-ar fi scutit de multe neplăceri”[5]. Da, s-ar fi găsit o soluţie în toată perioada interbelică, dar, probabil, ar fi trebuit să renunţăm la Tezaur. Este vechea politică rusească de pe vremea ţarilor: îţi dau ce este al tău, dacă cedezi altceva în schimb sau te compensează cu altceva, care este tot al tău. Aşa s-a întâmplat după Războiul de Independenţă din 1877–1878, când am fost nevoiţi să schimbăm cele trei judeţe (Kahul, Ismail şi Bolgrad, sudul Basarabiei propriu-zise), primite de Moldova la 1856, prin Tratatul de Pace de la Paris, cu teritoriul, tot românesc, al Dobrogei. Rusia, învinsă în Războiul Crimeii (1853–1856), a fost pedepsită de marile puteri, luându-se de la gurile Dunării o suprafaţă de 10 288 km^2, cu o populaţie de 127 330 de locuitori, dată, să se ştie, Moldovei, nu Turciei, de la care se pretinde de către Rusia că s-a luat teritoriul dintre Prut şi Nistru, prin Pacea de la Bucureşti, din 1812. Chiar ţarul Alexandru I nu vorbea de o anexiune, ci de „eliberarea unui teritoriu de sub jugul otoman, căruia i s-a dat numele de Basarabia”[6]. Apetitul teritorial al Rusiei a fost pantagruelic, iar românii au avut nenorocul de a se afla în direcţia ei de expansiune. Dar aflarea „în calea tuturor răutăţilor” nu explică decât parţial faptul că românii trăiau pe hărţi diferite. Şi atunci şi acum, mai ales acum, ne lăsăm cu apărarea în seama altora. S-a văzut ce s-a întâmplat cu teritoriile româneşti când ne-am aflat sub suzeranitatea Sublimei Porţi, am văzut cum a fost cedată Bucovina Austriei şi cum a fost cedată Basarabia Rusiei. Până la acapararea de către Austria a nord-vestului Moldovei, numit ulterior Bucovina, nu s-a ridicat nicio pretenţie asupra acestei părţi de ţară românească din partea ucrainenilor. Ucrainenii din teritoriile stăpânite de Austria, numiţi şi ruteni, au cerut, la 1848, formarea unei provincii naţionale rutene, în care era cuprinsă şi o parte din Bucovina[7]. Pretenţiile au crescut şi la 1918, când se urmărea realizarea unei Ucraine independente, până a se cuprinde teritoriile româneşti din Maramureş, din nordul şi sudul Basarabiei, pe lângă cele din Bucovina, incluse într-un ipotetic stat[8] de 850 00 km^2. În condiţiile în care Ucraina a devenit o republică unională în cadrul U.R.S.S., pretenţiile ucrainene asupra teritoriilor româneşti au fost preluate de către imperialismul sovietic. Chiar după ce România a semnat, în septembrie 1914, un acord secret cu Rusia, prin care i se recunoştea dreptul de a reuni părţile din Austro-Ungaria, locuite de români, Rusia şi-a manifestat intenţia de a aplica în

[5] *Ibidem*, p. 245.

[6] Stelian Neagoe, *Istoria Unirii Românilor. De la Cuza Vodă Întemeietorul la Ferdinand I Întregitorul*, Bucureşti, Editura Diogene, 1993, p. 250–252.

[7] Ion I. Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, Rădăuţi, Editura Septentrion, Editura Agora, 1997, p. 24–25.

[8] *Ibidem*, p. 34–35.

BDD-A32765 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:54 UTC)

Bucovina împărţirea teritoriului pe criteriul naţionalităţilor[9]. Pentru cei avizaţi, pretenţiile U.R.S.S. asupra Bucovinei, exprimate prin ultimatumul din 26 şi 27 iunie 1940, nu trebuiau să fie o surpriză. Eram total descoperiţi, Franţa fusese înfrântă de trupele germane şi capitulase în 20 iunie 1940, nu aveam nicio protecţie, iar poziţia oamenilor politici români, care au crezut în Franţa şi Anglia, s-a dovedit a fi falimentară. Cotitura spre Germania s-a făcut cu sacrificiul României Mari: în trei luni am pierdut Basarabia, nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţa (50,5 mii km^2, cu o populaţie de 3,7 milioane de locuitori[10]). Prin Diktatul de la Viena, din 30 august 1940, am cedat nord-vestul Ardealului (43 942 km^2 şi o populaţie de 2 667 007 locuitori, din care 49% români), la care adăugăm sudul Dobrogei, Cadrilaterul, cu două judeţe, Durostorum şi Caliacra (cu o suprafaţă de aproximativ 7 000 km^2)[11].

Partea rămasă din România, o formă curioasă, o caricatură a României normale, a fost garantată de Germania şi Italia, slabă consolare, la care adăugăm absenţa unui acord semnat cu U.R.S.S., după raptul teritorial din vara anului 1940, invocată de U.R.S.S., atât la semnarea armistiţiului, cât şi în Tratatul de Pace de la Paris, din 1947. Oamenii politici de atunci, dezorientaţi şi striviţi de povara răspunderii, ar fi vrut un acord semnat cu U.R.S.S., garanţie că Armata Roşie nu va staţiona pe Carpaţii Orientali, dar au fost refuzaţi constant. Evenimentele s-au succedat rapid şi aşa putem spune că România nu a consimţit la cedările teritoriale. Întâmplarea, nu clarviziunea, i-a călăuzit pe cei care nu au ştiut să apere edificiul politic realizat la 1918, pe care nu trebuie să-i absolvim de vină. Gestul lor nu-i eroic (ca peste tot, sunt excepţii), seamănă mai curând a trădare.

Cum s-a ajuns la cedare fără onoare? De regulă suntem repede dispuşi să dăm vina pe alţii, pe Pactul Molotov-Ribbentrop, pe Germania lui Hitler, pe U.R.S.S.-ul lui Stalin, pe notele ultimative din 26–28 iunie 1940, pe punctul al 3-lea din Protocolul adiţional secret, pe cei care n-au semnat Tratatul din 20 octombrie 1920, cu privire la recunoaşterea unirii Basarabiei cu România etc. Trebuia să fi învăţat că marile puteri trăiesc din umilinţa celor care se lasă umiliţi, aşa că tragedia din vara lui 1940 vine după un şir de greşeli, cu atât mai mari, cu cât nu eram în stare, nici material, nici moral, să ne apărăm singuri. Iată şi incriminatul punct 3 din Protocolul adiţional secret: „În privinţa Europei sud-estice, partea sovietică subliniază interesul pe care-l manifestă pentru Basarabia. Partea germană îşi declară totalul dezinteres politic faţă de aceste teritorii”[12]. Dezinteresul

[9] Ion Varta, *Proiecte ruseşti de anexare a Bucovinei în perioada Primului Război Mondial*, în vol. Emil I. Emandi, Gh. Buzatu, Vasile S. Cucu (ed.), *Geopolitica*, vol. I, Iaşi, Editura Glasul Bucovinei, 1994, p. 449–455.

[10] *Pactul Molotov-Ribbentrop şi consecinţele lui pentru Basarabia. Culegere de documente* (în continuare se va cita *Pactul Molotov-Ribbentrop*), Chişinău, Editura Universitas, 1997, p. 93.

[11] Mareşalul I. Antonescu, *Românii, originea, trecutul, sacrificiile şi drepturile lor*, Iaşi, Editura Moldova, 1991, p. 74.

[12] *Pactul Molotov-Ribbentrop*, p. 67.

BDD-A32765 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:54 UTC)

Germaniei i-a determinat pe Stalin şi pe Molotov să pluseze: pe lângă Basarabia, cer şi Bucovina, după cum aflăm din telegrama ambasadorului german Schulenburg către ministrul Afacerilor Externe al Germaniei, deoarece teritoriile în discuţie sunt locuite majoritar de ucraineni, după cum sublinia apăsat Molotov[13]. Intervenţia Germaniei, prin Schulenburg, a redus pretenţiile U.R.S.S. numai la partea de nord a Bucovinei. Cât despre restituirea tezaurului, „nici vorbă nu poate fi despre asta, deoarece România a exploatat destul de mult timp Basarabia”, îi spune Molotov ambasadorului german[14].

Urmează notele ultimative ale guvernului sovietic adresate guvernului român, la 26 iunie 1940, orele 22, şi în noaptea de 27 spre 28 iunie 1940. Marea problemă în legătură cu aceste note ultimative este dacă puteau fi evitate, dacă se putea evita drama trăită de România. Cercetările din ultimul timp arată că şi Rusia Sovietică (cea de până în 1922) a dorit rezolvarea problemei Basarabiei pe altă cale decât cea a războiului. Pe de altă parte, nu s-a acordat suficientă atenţie poziţiei marilor puteri faţă de unirea Basarabiei cu România, prin hotărârea istorică a Sfatului Ţării, din 27 martie 1918[15].

Puterea bolşevică a încercat ocuparea Basarabiei prin forţa armelor (atacul armat din ianuarie 1919 şi cel din 27 mai 1919, de la Tighina), dar, prinsă în focul războiului civil, a renunţat la a mai ataca Basarabia, văzând că România nu devine o bază de atac pentru generalii albgardişti şi nici nu atacă puterea sovietică. În timp ce se desfăşura războiul civil din Rusia, la Paris s-au deschis lucrările Conferinţei de Pace (1919–1920), în cadrul căreia „cei patru mari” aveau rolul hotărâtor în trasarea noii hărţi politice a Europei şi a lumii. Atâta timp cât situaţia din Rusia rămânea incertă, Marile Puteri aveau faţă de România şi Basarabia o atitudine de ostilitate. Dar şi faţă de războiul purtat cu Ungaria sovietelor a lui Béla Kun, încheiat cu ocuparea, la 4 august 1919, a Budapestei, de către armata română, marile puteri erau gata să pedepsească România. Se credea, în marile capitale apusene, că puterea bolşevică va fi învinsă de generalii albgardişti Denikin, Yudenici şi Kolceac şi, în acest caz, Clemenceau, premierul Franţei, oferea Basarabia ucrainenilor, iar delegaţiile italiană şi americană din Consiliul Suprem condiţionau şi şantajau discutarea recunoaşterii unirii Basarabiei de retragerea trupelor române din Budapesta[16].

Pe măsură ce puterea bolşevică se consolidează, poziţia marilor puteri se schimbă faţă de Basarabia; sunt luate în seamă „aspiraţiile generale ale populaţiei

[13] *Ibidem*, p. 8 şi urm.
[14] *Ibidem,* p. 15.
[15] Noile abordări în problematica Basarabiei le datorăm prof. univ. dr. Mihai Iacobescu, care semnează materialul *Câteva reflecţii la un veac de la prima conflagraţie mondială*, publicat în „Crai nou”, Suceava, anul XXVII, nr. 7233, 22 august 2016, p. 9; nr. 7239, 29 august 2016, p. 9; nr. 7245, 5 septembrie 2016, p. 9.
[16] Idem, „Crai nou”, anul XXVII, nr. 7233, 22 august 1916, p. 9.

BDD-A32765 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:54 UTC)

din Basarabia şi caracterul moldovenesc al acestei regiuni”[17]. Tratatul din 20 octombrie 1920 recunoştea unirea Basarabiei cu România, dar a rămas nevalidat de către Japonia şi S.U.A. şi, sub acest aspect, nu putea fi invocat în relaţiile cu Rusia Sovietică.

Ion I. C. Brătianu s-a retras de la Conferinţa Păcii, fiind considerat prea inflexibil şi intratabil, dar şi de la şefia guvernului, fiind înlocuit cu Alexandru Vaida-Voevod, înzestrat cu multe calităţi, cu simţul măsurii şi al proporţiilor. Acesta a fost acceptat şi apreciat de către toţi participanţii de la Conferinţa Păcii, fiind în acelaşi timp receptiv la prima propunere bolşevică de reluare a relaţiilor dintre cele două ţări, avansată la 24 ianuarie 1920, de către Cicerin, comisarul Afacerilor Externe. Cicerin vorbeşte despre începerea negocierilor de pace, dar nu fusesem în război cu Rusia, nici cu Rusia Sovietică. Debarcarea lui Vaida-Voevod şi înlocuirea lui cu Al. Averescu a pus capăt începerii tratativelor, deoarece Averescu a pus clar pentru guvernul bolşevic problema recunoaşterii unirii Basarabiei cu România şi înapoierea Tezaurului[18]. Cicerin n-a mai dat niciun răspuns. Tratativele purtate după anul 1920 şi înţelegerile dintre N. Titulescu şi Litvinov, începând cu anul 1933, nu au dus la niciun rezultat, pare că punctele de vedere erau ireconciliabile. S-a cerut Tezaurul în schimbul Basarabiei. Nu l-au dat, şi nu avem nici Tezaurul, nici Basarabia. Era pregătită diplomaţia românească să reziste duelului cu diplomaţia rusă? În afară de perioadele în care N. Titulescu a iniţiat convorbiri şi tratative cu Litvinov, când am câştigat ceva, o mică parte din Tezaur, osemintele lui Dimitrie Cantemir, reluarea relaţiilor diplomatice cu U.R.S.S., nu se poate afirma că diplomaţia românească a netezit asperităţile care stăteau în calea unei înţelegeri reale.

Să amintim că în memoriile lui Ioan Mocsony-Stârcea se preciza că ceea ce oferea Molotov (nu emoţionat, ci, realmente, strâns cu uşa de perspectiva imediată a unui război, pe Prut, şi cu România), adică graniţa pe Nistru şi un tratat româno-sovietic, era, în viziunea memorialistului, care scrie *post factum*, cu mult superior faţă de ce obţinuse Titulescu de la Litvinov, în anul 1936. Nişte însemnări făcute de către avocatul timişorean Aurel Cosma, în urma convorbirilor pe care le-a avut cu N. Titulescu, la Saint Moritz, în ultimele zile ale anului 1939, trimise primului ministru *ad interim* şi ministrului Afacerilor Străine, Mihai Antonescu, la 8 februarie 1944, intitulate *Chestiunea Basarabiei* şi *Alianţa cu Polonia şi politica noastră de neutralitate*, vin să arunce o altă viziune asupra relaţiilor româno-sovietice şi asupra diplomatului N. Titulescu. Ion Calafeteanu publică atât scrisoarea lui Aurel Cosma, cât şi textul dictat de N. Titulescu la Saint Moritz, în 29 decembrie 1939, din care aflăm poziţia marelui diplomat faţă de Basarabia şi de relaţiile României cu U.R.S.S. Iată ce spune N. Titulescu: „Am vrut să păstrez o linie constantă de apărare a Basarabiei. Nu vreau Basarabia de la ruşi. Aceasta ar

[17] Idem, „Crai nou”, anul XXVII, nr. 7239, 29 august 2016, p. 9.
[18] Idem, „Crai nou”, anul XXVII, nr. 7245, 5 septembrie 2016, p. 9.

BDD-A32765 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:54 UTC)

însemna că ruşii o dobândiseră în mod legal […] şi, atunci când e vorba de Basarabia, eu cer întotdeauna un singur lucru: recunoaşterea hotarelor dintre aceste două ţări”. În acest spirit, Litvinov a recunoscut graniţa Nistrului în anul 1933, prima dată, apoi, la 21 iulie 1936, la Montreaux. Chiar dacă Tratatul cu U.R.S.S. n-a fost ratificat, a fost şi ar mai putea fi o linie de conduită diplomatică şi o bază de plecare într-o eventuală discuţie româno-rusă. E de prisos să arătăm că diplomaţii de după Titulescu, debarcat în anul 1936 din raţiuni politice de către Carol al II-lea şi de către primul ministru de atunci, Gh. Tătărescu, au cerut, asemenea lui Victor Antonescu, Basarabia de la ruşi[19]. Într-o discuţie ulterioară, cerută de Litvinov, când N. Titulescu nu mai era la Ministerul de Externe, acesta l-a întrebat: „D-ta crezi că România are Basarabia?”. Orientarea spre Germania a României l-a determinat pe Litvinov să afirme că „sunteţi în serviciul Germaniei şi pentru noi Basarabia va rămâne mereu, din moment ce recunoaşteţi că nu o aveţi, sabia lui Damocles”[20]. Peste numai doi ani, în 1939, la 23 august, U.R.S.S. şi Germania îşi împart sferele de influenţă în Europa prin Pactul care poartă numele lui Molotov şi Ribbentrop.

Soarta României era pecetluită, după cum anticipase N. Titulescu. Când Molotov, în nota ultimativă a guvernului sovietic, adresată României, din 26 iunie 1940, arată că „Uniunea Sovietică nu s-a împăcat niciodată cu faptul luării cu forţa a Basarabiei[21], repetând, de fapt, ce spusese încă din primăvara anului 1940, la 29 martie, în discursul ţinut în Sovietul Suprem al Uniunii Sovietice, că „există o chestiune litigioasă nerezolvată, aceea a Basarabiei”, soarta României Mari era pecetluită. La întâlnirea dintre Molotov şi Gh. Davidescu, ambasadorul român la Moscova, care a avut loc la Kremlin, în data de 27 sau 28 iunie 1940, Molotov repetă un neadevăr strigător la cer: „partea dominantă a populaţiei este ucraineană”, urmat de un altul, în legătură cu nordul Bucovinei: „guvernul sovietic cere această parte a Bucovinei ca despăgubire pentru dominaţia română în Basarabia timp de 22 de ani”[22]. De asemenea, brutalitatea ultimatumurilor amintea guvernanţilor români că „guvernul sovietic a aşteptat 22 de ani, însă guvernul român nu a luat niciodată hotărârea de a rezolva chestiunea”[23]. În plus, sovieticii erau informaţi despre, să le spunem, imperfecţiunile administraţiei româneşti, dominată de incompetenţă, corupţie şi furt pe faţă, deşi guvernele României au încercat, în unele direcţii au şi reuşit, să atenueze starea de înapoiere moştenită de la regimul ţarist[24]. Dar, în

[19] Ion Calafeteanu, *Nicolae Titulescu: „Nu vreau Basarabia de la ruşi”*, în vol. *Crezul istoriei. In honorem prof. univ. dr. Mihai Iacobescu la 75 de ani*, coordonatori: prof. univ. dr. Ştefan Purici, prof. univ. dr. Dumitru Vitcu, Iaşi, Editura Junimea, 2013, p. 379–383.

[20] *Ibidem,* p. 383.

[21] *Pactul Molotov-Ribbentrop,* p. 17.

[22] *Ibidem,* p. 23.

[23] *Ibidem,* p. 24.

[24] Ştefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Chişinău, Editura Asociaţiei „Uniunea Culturală Bisericească din Chişinău”, 1923; Al. Boldur, *Istoria Basarabiei*, Bucureşti, Editura „Victor Frunză”, 1992.

BDD-A32765 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:54 UTC)

situaţia administraţiei, înapoierii şi rapacităţii funcţionarilor români, ne sprijinim pe un document nevalorificat, datorat lui I. Naum, doctor în drept şi filosofie, fost consilier juridic, avocat în Bucureşti, care-şi intitulează însemnările *Împroprietărirea cinstei. Anchetă şi propuneri*. Raportul era adresat Reginei Maria: „Îndrăznesc să aduc la cunoştinţa Majestăţii Voastre, gata să-l susţin şi să-l dezvolt, rezultatul anchetei pe care am făcut-o în mod foarte discret în noile provincii, în Vechiul Regat şi în străinătate. Sunt, Doamnă, al Majestăţii Voastre foarte umil şi supus servitor”[25]. I. Naum se referă la provinciile unite cu România în anul 1918, Transilvania, Bucovina şi Basarabia, şi rămâne surprins de faptul că se aştepta, atât în Transilvania, cât şi în Bucovina, desprinderea de România şi organizarea politică a unor republici rupte de levantinismul bucureştean. Cât priveşte Basarabia, I. Naum începe cu ce considera acesta că era mai grav: „Greşeala imensă comisă de guvern consistă din trimiterea ca funcţionari a unor oameni care n-au fost la înălţime […]. Apoi, peste tot, în poliţie, jandarmi, profesori, funcţionari de tribunale şi de finanțe, armată, agenţii comerciale şi de industrie, toţi fură, fără măcar a-şi da silinţa de a se ascunde”[26]. „În opoziţie cu ţărănimea săracă, incultă şi barbară, abrutizată de alcool şi mizerie, clasa superioară rusificată este de partea ruşilor şi [a] bolşevicilor. Gravitatea situaţiei este accentuată de faptul că imensa majoritate a evreilor este bolşevică […], astfel încât astăzi sunt în Basarabia peste trei sute de mii de bolşevici care aşteaptă doar un semnal pentru a trece prin foc şi sânge toată provincia Basarabia”[27]. După ce arată care este situaţia în învăţământ, cu profesori care nu ştiu un cuvânt românesc, I. Naum concluzionează: „Dacă nu se iau măsuri imediate şi drastice, Basarabia e pierdută”[28].

Descoperiţi în exterior, cu o situaţie internă de care se putea profita, România era în anul 1940 la bunul plac al marilor puteri totalitare: Germania şi U.R.S.S. Putea să se salveze? Putea. Au lipsit voinţa politică şi puterea de sacrificiu. Puteam juca atunci pe o singură carte, cartea rezistenţei, fără nicio şansă de victorie, dar rezistenţa noastră ne-ar fi impus lumii de atunci, marilor puteri, chiar Uniunii Sovietice. Exemplul Finlandei era edificator pentru România, cu unele amendamente: a) poziţia geostrategică a celor două ţări era total diferită. După ce străbaţi Finlanda, dai în Oceanul Îngheţat de Nord, pe când poziţia României te duce în Balcani, la Constantinopol, la Marea Neagră şi Marea Mediteraneană şi spre centrul Europei; b) eram diferiţi noi, românii, de finlandezi; eram mai înclinaţi spre contemplare, adică spre pierderea timpului, dispuşi să ne lăsăm apăraţi de alţii, pe când finlandezii, trăind într-o climă severă, muncind din greu pentru a smulge naturii cele de trebuinţă, se bazau numai pe ei înşişi, erau dârji şi hotărâţi să reziste.

[25] *Împroprietărirea cinstei. Anchetă şi propuneri*, text dactilografiat, aflat la autor, găsit de Olimpia Bădăluţă la Arhivele Naţionale Bucureşti, Fond *Regina Maria*.

[26] *Ibidem,* p. 8.

[27] *Ibidem,* p. 9.

[28] *Ibidem,* p. 10.

BDD-A32765 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:54 UTC)

Hotărârea noastră de a rezista trebuia să pornească de la oamenii politici, de la regele Carol al II-lea, de la ofiţerii superiori şi de la partidele politice, care atunci acţionau clandestin, având în vedere resursele noastre de a ne opune şi de a rezista până a fi ocupaţi, cel puţin până la Carpaţii Orientali, de către U.R.S.S., iar restul teritoriului de către Germania. Noi, în situaţia grea în care ne aflam, n-am ştiut să mizăm pe cele două surse râvnite de Germania, cerealele şi petrolul, care ne-ar fi putut salva. Ce poţi face când prim-ministrul ţării tale angajează ţara în sensul cedării?[29] Putea fi schimbat, dar regele era şi el pentru cedare, ştim asta, chiar dacă poza în războinicul intransigent. În Parlament, Gheorghe Tătărescu spunea că nu puteam să ne luptăm cu un imperiu de 180 de milioane, noi, cu 20 de milioane, dar Finlanda cum a putut lupta, ea, cu 5 milioane de locuitori? Cele două Consilii de Coroană, întrunite în urma notelor ultimative din 26 şi 27 iunie 1940, ne arată clar că participanţii, în majoritate, erau, dintru început, pentru retragere şi cedare. Consiliile de Coroană au avut loc în aceeaşi zi, pe 27 iunie, la ore diferite, 12.20 şi 21.00, ambele cu acelaşi rezultat: laşitate şi cedare[30]. În primul Consiliu de Coroană, din cei 27 de participanţi, miniştri şi consilieri regali, 11 au votat contra, 10 pentru, cinci pentru discuţii, unul rezervat. La Consiliul de la orele 21, din 28 de participanţi, numai şase au fost pentru rezistenţă – cei care nu aveau rolul hotărâtor (N. Iorga, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Traian Pop, Ştefan Ciobanu şi Ernest Urdăreanu); un vot, cel al lui Victor Antonescu, a fost exceptat, nici pentru, nici contra; 21, însemnând cei cu răspunderi şi cu decizia (printre care generalul I. Ilcuş, ministru de Război; generalul Florea Ţenescu, şeful Marelui Stat Major; Gheorghe Tătărescu) au fost pentru cedare[31].

Privind retrospectiv, rămâi surprins de lipsa de voinţă, de informare, de cunoştinţe la factorii de decizie, care s-au străduit să convingă că nu putem rezista, suntem prea slabi şi neajutoraţi. Acum ştim că s-au exagerat mult forţele de invazie (100 de divizii de infanterie, 20 de brigăzi de infanterie, şapte divizii moto şi de paraşutişti), faţă de cele 40 de divizii româneşti care ar fi trebuit să apere Transilvania contra ungurilor şi Cadrilaterul contra bulgarilor. Cei care au cedat nu au mizat deloc pe capacitatea de rezistenţă a armatei române, pe linia Nistrului, Prutului, eventual Siretului, şi nici nu s-au luat în considerare disensiunile ruso-germane şi nici interesele majore ale Germaniei în România. De asemenea, nu s-a avut în vedere că în Armata Roşie, de invazie, care aparţinea Frontului de Sud şi avea comandant pe generalul de armată Jukov, s-au produs defecţiuni, unele grave, de care se putea profita[32]. Pe de altă parte, raportul de forţe nu era atât de disproporţionat, după cum se credea, acesta depăşea sensibil 2/1, însă la înzestrarea

[29] *Pactul Molotov-Ribbentrop*, p. 21–22.

[30] Gheorghe Buzatu, *Rolul factorului geopolitic în determinarea opţiunii României privind evacuarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord, în 1940*, în vol. Emil I. Emandi, Gh. Buzatu, Vasile S. Cucu, *op. cit.*, p. 486.

[31] *Ibidem*, p. 486–487.

[32] *Pactul Molotov-Ribbentrop*, p. 26 şi urm.

BDD-A32765 © 2017 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:54 UTC)

tehnică eram deficitari, la tancuri şi avioane de luptă şi chiar la artilerie. Nu susţinem niciun moment că puteam rezista pe termen lung, arătăm numai că cedarea fără luptă a fost calea cea mai proastă care se putea alege. Retragerea precipitată a administraţiei şi a armatei, făcută pe fugă şi haotic, a dus la pierderi de oameni şi de materiale de război. Am salvat statul? Un stat ros de povara înfrângerii!

Având în vedere factorii politici, economici, de apărare, cei ai armatei, precum şi pe cei de ordin moral, care caracterizau România de atunci, putem afirma că nu eram o ameninţare atât de mare pentru U.R.S.S., încât chiar semnatarul notelor ultimative şi al Pactului dintre Germania şi U.R.S.S., Molotov să se adreseze, timorat şi rugător, prin Grigore Gafencu, guvernului român, cu propunerea de a nu începe războiul, deoarece ni se dau teritoriile înapoi, Basarabia şi nordul Bucovinei, şi de a încheia un tratat. Acest lucru nu este de crezut, mai ales că nu există alte mărturii care să confirme aceste evenimente. Totuşi, putem să ne întrebăm cum de un om cu pregătire şi care a îndeplinit funcţii importante, Ioan Mocsony-Stârcea, a comis deliberat un neadevăr atât de evident. Nu-i de crezut nici că Grigore Gafencu, autor şi el al unui jurnal, să fi distorsionat atât de mult realitatea întâlnirii cu Molotov, la Moscova. S-ar putea găsi ceva, o cât de mică aluzie, în însemnările lui Schulenburg?

Chiar dacă armata română s-ar fi oprit la Nistru, cum s-a spus, nu avem nicio garanţie că n-am fi fost „eliberaţi" de Armata Roşie. Nici dacă n-am fi participat la război, ducând laşitatea la limita superioară, tot nu aveam garanţia că nu eram ocupaţi de U.R.S.S., la fel ca Bulgaria. În ambele cazuri, pierdeam tot ce avea de ocupat U.R.S.S.[33].

[33] Vezi Ion Constantin, *Basarabia sub ocupaţie sovietică: de la Stalin la Gorbaciov*, Bucureşti, Editura Fiat Lux, 1994.

BDD-A32765 © 2017 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:54 UTC)